

LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ ÎN TEOLOGIA ȘI PRACTICA REFORMATORILOR ANABAPTIȘTI DIN SECOLUL AL XVI-LEA CU IMPLICAȚII CONTEMPORANE

Drd. Alexandru IVAN

*Școala Doctorală de Teologie și Studii Religioase, Universitatea din București
alex_ivan89@yahoo.com*

Abstract: Freedom of Conscience in Theology and the Practice of 16th-Century Anabaptist Reformers with Contemporary Implications

In the present article we will start to establish the importance of the freedom of conscience from the anabaptist theology and practice. We are interested to find out the role of anabaptist leaders, through their writings and their testimony in the middle of XVI century. The importance of freedom of conscience is so disputed in our age, and we will find out how this anabaptist movement had promoted this principle in her theology. It is also important to understand the importance of separation between state and the church promoted by this movement. The existence of this hybrid is the major problem and the practice of baptizing children is the most important disputed doctrine between anabaptist movement and the other parts of the Reform.

Keywords: *anabaptist, freedom of conscience, baptism, relationship between state and church, religious tolerance*

Importanța libertății de conștiință astăzi

Atunci când vorbim despre libertatea de conștiință, nu ne vom propune redefinirea ei, ci vom căuta, în istoria mișcării anabaptiste, acele elemente care au produs un rezultat viabil în dezvoltarea ei, începând din secolul al XVI-lea, cu rezultate, a căror prezență în influențarea domeniilor de ordin religios, politic și social contribuie și astăzi. Ce este conștiința? Isidor Chinez definește conștiința ca fiind „instanța ultimă a comportamentului

moral al omului, este realitatea decisivă pentru viața oricărui om și pentru viața întregii omeniri, căci fondul incoruptibil al persoanei stă în conștiința sa, iar autenticitatea cea mai profundă a omului și demnitatea sa stau în conștiința sa.”¹ Cum poate fi definită libertatea de conștiință? Libertatea de conștiință poate fi definită ca o libertate interioară a credinței, gândirii, ideilor, a presupuzițiilor despre domeniile de existență: spirituală, psihologică, morală, intelectuală și emoțională, cu impact exterior.² Ceea ce ne propunem în lucrarea de față, este să identificăm valorificarea principiului libertății de conștiință în teologia și practica mișcării anabaptiste din secolul al XVI-lea. Mișcarea anabaptistă prezintă aceste elemente care construiesc o libertate de conștiință cu rezultate în obținerea libertății religioase, pentru că în gândirea și practica sa conferă implicații chiar și contemporane în domeniul religios, politic și social. Întâi vom survola istoricul și principalele doctrine ale anabaptismului, noțiuni care pun în discuție libertatea de conștiință, iar apoi vom sintetiza principiile acestea din lucrările celor mai importanți lideri anabapțiști din secolul XVI-lea, urmând ca în final să evaluăm o parte din impactul lor de astăzi în domeniul teologiei, politicului și socialului.

Rolul decisiv al anabapțiștilor

Putem considera mișcarea anabaptistă din secolul al XVI-lea unul din motoarele Reformei. Ea a avut inițiativă și finalitate în punerea în operă în viața enoriașilor a conceptelor despre botez și separare a bisericii de stat. Fără sprijin politic sau chiar discreditată și persecutată, mișcarea reformatorilor radicali a inspirat creștinismul de-a lungul secolelor. Viziunea lor cu privire la biserică și stat a revoluționat raportul dintre cele două, impunând în țările unde a avut influență, asumarea unor roluri distincte cu implicații socio-politice profunde, dar și contribuind la dezvoltarea unei teologii practice. Doctrina promovată de mișcarea anabaptistă din secolul al XVI-lea cu privire la botez, a influențat confesiunile religioase înființate ulterior, cum ar fi pe cea pentecostală, baptistă sau altele, în practica botezului adulților și nu numai. Este important să recunoaștem că insistența cu care au practicat botezul adulților, în ciuda opririi, a

1 Isidor Chinez, *Lege, conștiință, păcat*, Iași, Sapientia, 2018, p.124.

2 Barbara Monette, “The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty”, (disertație de masterat Portland Portland State University, 1994), pp. 21-22.

creat oportunitatea revenirii la practica și importanța botezului din punct de vedere Nou Testamental. Gândirea și tăria de caracter a reformato- rilor anabapțiști în fața prigoanei dezlănțuite, ca o consecință vis-a-vis de libertatea lor de conștiință, a generat o libertate religioasă într-un final.

1. Scurt istoric al anabapțiștilor: apariție, specific teologic și practic

Apariția

Toți istoricii care încadrează mișcarea anabaptistă în cercul larg al Re- forme, recunosc „apariția bruscă a mai multor grupări anabaptiste în Elveția, Germania, Olanda și în părți ale Europei occidentale, fără vreo legătură directă între ele, neexistând dovezi clare care să ateste descen- dența lor din waldenzi sau Frații boemi, pentru că majoritatea liderilor anabapțiști au trecut de la catolicism la anabaptism prin mișcarea de Re- formă inițiată de principalii reformatori magisteriali.”³ Ziua botezului efectuat de Conrad Grebel, în 21 ianuarie 1525 este considerat de cei mai mulți cercetători istorici ai mișcării, ca fiind data oficială a apariției anabaptismului în secolul al XVI-lea.

Termenul de *anabaptism* a fost asociat unei grupări din secolul al XVI-lea de către cei care au considerat această mișcare o amenințare la adresa unității bisericii și a societății, datorită accentului pus pe bote- zul adulților, pentru că în viziunea ei, botezul este un simbol exterior al unei credințe interioare și un act de ascultare de Hristos.⁴ Vom insista pe acest criteriu diferențiator. Această mișcare este una din multele mișcări din secolul al XVI-lea care compune și rămâne în istorie drept Reforma radicală. Reforma radicală cuprinde trei mișcări cunoscute în creștinism sub diferite nume. Prima este mișcarea anabaptistă, care pune accent pe autoritatea Bibliei, a doua este mișcarea inspiraționiștilor care pune accent pe mișcarea Duhului ca prioritate în raport cu Biblia, ea nefiind preocupată de biserica vizibilă, iar a treia mișcare, cea a raționaliștilor, pune accent pe rațiune în interpretarea Scripturii, ea fiind percepută și ca o grupare antitrinitară.⁵ În lucrarea de față, noi vom survola doar mișcarea anabaptistă.

3 Raul Enyedi, *Anabapțiștii: de ce bapțiștii nu sunt protestanți*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2013, p. 15.

4 Barbara Monette, “The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty”, p. 3.

5 William R. Estep, *Istoria anabapțiștilor*, Oradea, Cartea Creștină, 2006, p. 28.

Specificul teologic

Bruce Gordon susține faptul că reformatorii anabapțiști împărtășeau viața unei reînnoiri spirituale centrată pe persoana lui Hristos și pe o viață condusă de Duhul Sfânt, așa cum spunea Scriptura și fără vreo contribuție umană în dobândirea harului lui Dumnezeu.⁶ Pentru mișcarea anabaptistă, biserica nu se poate constitui pe botezul copiilor mici, ci pe botezul adulților care simboliza regenerarea interioară, o realitate care îi pune în mișcare pe credincioși în vederea realizării călătoriilor misionare și pentru asumarea preoției universale în propriile case, argumentând că religia trebuie eliberată de constrângerile statului.

Având în vedere propunerile întregului segment al reformatorilor secolului al XVI-lea, invitația care privea reîntoarcerea la Scriptură, avea să reazeze în mintea oamenilor doctrina mântuirii prin credință, avându-L pe Hristos în centru ei. Anabapțiștii acceptau și „învățătura Crezului apostolic, conceptul trinitarian despre Dumnezeu, întruparea și lucrarea ispășitoare a lui Hristos și autoritatea Scripturilor.”⁷ În gândirea anabaptistă din secolul al XVI-lea temele majore erau separarea bisericii de stat, refuzul depunerii jurămintelor, refuzul deținerii unor proprietăți private, refuzul căsătoriilor realizate în afara credinței și botezul adulților.⁸ În diferitele scrieri ale principalilor lideri anabapțiști putem constata profunzimea teologică cu care argumentau doctrinele prin care se diferențiau de alte mișcări de reformă. Reîntoarcerea la Scriptură a reconfigurat o bună parte din paradigma dogmatică vis-a-vis de om și Dumnezeu. În scrierile lor găsim numeroase referințe la rolul de mijlocitor al Domnului Isus Hristos, capul bisericii. Subliniem din nou faptul că în gândirea anabaptistă din secolul al XVI-lea găsim și accente puse în mod special pe separarea bisericii de stat și pe revenirea la botezul adulților⁹, ca puncte principale în exercitarea libertății de conștiință, invocate pentru dobândirea libertății religioase, ca urmare a persecuțiilor suferite. Aceste teme sunt explicate și argumentate în mărturisirile lor de credință pe care le vom aduce în discuție în lucrarea de față. Ei susțineau printre altele și faptul că Noul Testament este unica autoritate în materie de credință și practică, se opuneau clerului, mai

6 Bruce Gordon, *The Swiss Reformation*, Manchester, Manchester University Press, 2002, p. 191.

7 William R. Estep, *Istoria anabapțiștilor*, p. 148.

8 Roland Bainton, *Luther omul și reformatorul*, Oradea, Casa Cărții, 2017, p. 334.

9 Ibidem, p. 334.

ales celui considerat corupt și credeau în egalitatea tuturor membrilor din adunări, punând accent pe sfințire și pe credința că fiecare om este liber să aleagă ce dorește să creadă sau în ce adunare să fie membru.¹⁰ Libertatea de conștiință a fost un element distinctiv în vederea constituirii lor ca biserică.

Specificul practic

Pentru mișcarea anabaptistă, nu a fost prioritară căutarea unei doctrine coerente din punct de vedere sistematic, ci dobândirea unei experiențe vii și aplicarea a ceea ce au găsit în Scriptură, fără un proces prealabil de dezvoltare a unui corpus complet de doctrină.¹¹ Mișcarea anabaptistă a încercat restaurarea creștinismului primar, în sensul „adoptării Predicii de pe Munte și a transformării sale într-un cod literal pentru toți creștinii care trebuiau să renunțe la jurăminte, la folosirea sabiei, atât în război cât și în contextul guvernării civile, la proprietate privată, la podoabele corporale, la chefuri și la beții, pentru a promova simplitatea, pacifismul și cumpătarea.”¹² Accentul era pus pe o trăire autentică a creștinismului. În punerea în operă a credinței și a convingerilor religioase se pleacă de la o relație autentică cu Hristos Isus, cu care intri în contact prin credință, devenind responsabil de mărturia bună, diferită de cea a lumii.¹³ O credință vie, nu propune numai o asumare a unui crez, ci și o trăire autentică ca întrupare a mesajului lui Hristos pentru mărturie înaintea lumii.

2. Libertatea de conștiință la principalii teologi ai mișcării

Cei mai mulți cercetători istorici ai mișcării anabaptiste sunt convinși de faptul că în ansamblul ei, prin impactul liderilor săi în diversele zone unde au avut influență, ea a contribuit la generarea unei toleranțe religioase în Europa acelor vremuri. Invitația la dialog propusă de mișcarea anabaptistă a creat o oportunitate de afirmare a crezului ei în mijlocul conducerii cetăților, acolo unde se purtau disputele pe teme religioase sau politice. Vom aduce în discuție libertatea de conștiință observată în gândirea principalilor lideri anabapțiști din secolul al XVI-lea.

10 Raul Enyedi, *Anabapțiștii: de ce bapțiștii nu sunt protestanți*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2013, p. 6.

11 Antonio González, “Grace and Freedom: An Anabaptist Perspective”, *The Conrad Grebel Review* 25, no. 2, 2007, p. 5.

12 Roland Bainton, *Luther omul și reformatorul*, p. 238.

13 Antonio González, “Grace and Freedom: An Anabaptist Perspective”, p. 6.

Conrad Grebel (1498-1526) a fost unul din ucenicii lui Ulrich Zwingli și s-a remarcat prin convingerea cu care a militat pentru reintroducerea botezului creștin biblic, administrat celor care pot mărturisi credința în Domnul Isus, deși nu a avut suficientă putere să îl impună și în consiliul orașului Zurich, oraș care a rămas luteran după despărțirea de biserica Romei. În ianuarie 1525 a realizat primul botez al adulților, escaladând și mai mult neînțelegerile lui cu Zwingli, un reformator magisterial, cel care, după ce obține suportul consiliului orașului Zurich, în problema aceasta doctrinară, îi cere lui Grebel să renunțe la ideile considerate eretice și să accepte exilul sau închisoarea¹⁴.

Într-o scrisoare adresată lui Thomas Muntzer în 5 Septembrie 1524, pe lângă convingerea cu privire la Cina Domnului, Conrad Grebel insistă pe importanța botezului unui adult ca exprimare a unei transformări launtrice reale, pe care o mărturisește public, ca pe un angajament de trăire în voia lui Dumnezeu.¹⁵ Accentul era pus pe o urmare a lui Hristos ca o expresie a credinței personale și ca o asumare voită, nu printr-o creștinare forțată. Iată miza libertății de conștiință invocată de anabapțiști în raport cu bisericile care încreștinau copiii fără o mărturie a unei vieți schimbate, iar în campaniile de cucerire a unor teritorii, creștinismul sau elemente confesionale era impuse de către învingători, celor învinși. Ce este interesant la liderii mișcării anabaptiste este că stăpâneau foarte bine Scriptura, cât și Scrierile părinților bisericești, de dinainte de împăratul Constantin, cel care a impus botezul copiilor pentru încreștinarea Imperiului Roman. Un alt element care îl scoate în evidență pe Conrad Grebel a fost și curajul său de a cere independența bisericii din Zurich. John Howard Yoder susține faptul că decizia lui Conrad Grebel de a refuza acceptarea jurisdicției consiliului din Zurich, asupra noii bisericii din oraș, marchează începutul mișcării moderne a bisericii libere.¹⁶ De ce o considerăm biserică liberă? Pentru că se socotea liberă față de stat și față de Roma, o biserică majoritară în țările în care s-a dezvoltat inițial. Libertatea de conștiință înseamnă și libertatea de a acționa în asociere cu oameni care au aceleași principii ca noi.¹⁷ Tocmai de aceea viziunea

14 Joel M., Gillaspie "Henry VIII: Supremacy, Religion, and the Anabaptists", (teză de masterat, Utah State University, 2008, p. 23.

15 George H., Williams and Angel M. Mergal, *Spiritual and Anabaptist Writers*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2006, p. 79.

16 William R. Estep, *Istoria anabapțiștilor*, p. 27.

17 Barbara Monette, "The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty", p. 22.

despre libertate de gândire și expresie sunt puternic implementate în noțiunile despre o biserică independentă față de o dominare politică. Echilibrul acestei separări a bisericii de stat a avut în vedere conștientizarea și asumarea unei identități și a unor roluri distincte.

Balthasar Hubmaier (1480-1528)

În anul 1527 în Nicolsburg, Balthasar Hubmaier a scris o lucrare *Despre libertatea voinței*¹⁸ omului aducând în discuție crearea sa ca trup, suflet și duh după chipul și asemănarea lui cu Dumnezeu, cu posibilitatea de a-L alege sau nu pe El ca Stăpân. George Williams consideră că Hubmaier preia din teologia paulină distincția dintre trup, suflet și duh, componente care au voință proprie în mod individual, motiv pentru care reabilitarea omului se realizează, făcând o asociere cu pilda Samariteanului milostiv, prin aducerea omului căzut în realitatea paradisiului din Eden, folosind botezul în apă ca adult, drept un mijloc¹⁹, acesta fiind considerat singurul mijloc prin care se poate obține o libertate de conștiință deplină în practicarea convingerilor religioase. Balthasar Hubmaier readuce în discuție libertatea omului ca dat divin în Eden și ca o expresie a trăirii vieții noi în Hristos prin convertire și naștere din nou, realizată doar prin Duhul Sfânt²⁰, având aproximativ aceeași poziție despre libertate ca Erasmus din Rotterdam în lucrarea sa intitulată *De Libero Arbitrio* (1524). Pentru Balthasar Hubmaier rolul conștiinței este esențial, pentru că ea trebuie să se supună voii lui Dumnezeu în ce privește Cina Domnului și botezul administrat adulților. Hubmaier echivalează conștiința cu credința, citând Roman 14:23.²¹ Promovarea libertății de conștiință, într-o societate tributară unei ascultări fidele a singurei opinii impusă de biserică majoritară, este lăudabilă, mai ales pentru abundența argumentelor scripturale oferite prin scrierea adusă în discuție mai sus. Pentru Hubmaier definirea libertății religioase se construiește pe principiul libertății voinței omului de a alege binele sau răul, pentru că în concepția sa,

18 În germană: *Von der Freyheit des Willens, Die Gott durch sein gesendet wort anbeißt alien menschen, und jnen darjn gwalt gibt seine Kbinder ze werden, auch die waal guttes ze wollen und ze thon . . .* (Nicolsburg, 1527).

19 George H., Williams and Angel M. Mergal, *Spiritual and Anabaptist Writers*, p. 113.

20 Jason J., Graffagnino, "Balthasar Hubmaier: The Theologian of The Anabaptists. Nikolsburg And Catechetical Instruction: A Labor of Love", *Perichoresis* 15, 2017, p. 20.

21 Graeme R. Chatfield, "Balthasar Hubmaier and the Clarity of Scripture", (teză doctorat, University of Bristol, 1993), p.303.

adevărul Scripturii te face liber.²² Fiind unul din cei mai devotați ucenici ai lui Ulrich Zwingli, Hubmaier a încercat să îl convingă să renunțe la practica botezului copiilor mici și să obțină autonomia bisericii în raport cu statul, dar datorită poziției familiei sale și chiar a sa în consiliul din Zurich, Zwingli nu cedează. În acest caz, nici Hubmaier nu retractează ce a susținut, chiar cu prețul lipirii de libertate, dar și a martirajului său și al soției sale. După moartea sa, Dr. Johann Faber a publicat un pamflet, în martie 1528, satiră în care ironiza convingerile religioase și sociale ale lui Hubmaier, iar printre ele, libertatea de conștiință vis-a-vis de raportul dintre stat și biserică, dar și importanța asumării botezului biblic al adulților și nu al copiilor, care a primat și în ultima confruntare cu liderii bisericii din Elveția.²³

Menno Simons (1496-1561)

Atunci când aducem în discuție libertatea de conștiință a reformatorilor radicali, nu putem trata superficial acea criză lăuntrică care a generat o eliberare doctrinară și relațională față de o biserică care își pierduse de mult scopul pentru care exista. Libertatea de conștiință începe cu rebîntoarcerea la textul Scripturii. Asemenea lui Martin Luther, a lui Jean Calvin și chiar a lui Ulrich Zwingli, Menno începe să dea credit Sfintei Scripuri pe care o citește la doi ani după hirotonirea ca preot în biserica catolică. Menno Simons părăsește biserica Catolică în care a slujit ca preot, invocând problema de conștiință în ce privea înțelegerea cu privire la Cina Domnului și botezul administrat copiilor, considerându-l unul nebiblic.²⁴ Libertatea de conștiință în cadrul vieții lui Menno Simons se vede în acțiuni generate de o convingere eliberată de preconcepții. În gîndirea lui Menno Simons libertatea de conștiință nu poate fi îngrădită de persecuție și ei nu trebuie să i se răspundă printr-o nesupunere violentă. Mesajele sale au o notă pastorală, iar deseori în scrierile sale îi invită pe credincioșii bisericii să reziste persecuției generată de cei care nu le înțeleg convingerile religioase, spunând că, „așa cum Cristos Isus a rezistat persecuției și a îndurat-o, tot așa și credincioșii sunt chemați să îndure

22 George H., Williams and Angel M. Mergal, *Spiritual and Anabaptist Writers*, p. 125.

23 Henry C., Vedder, *Balthasar Hubmaier, The Leader Of The Anabaptist*, New York, The Knickerbocker Press, 1905, pp. 240-242.

24 Menno Simons, *A Foundation and Plain Instruction of the Saving Doctrine of Our Lord Jesus*, Traducere de Israel Daniel Rupp, Lancaster, Elias Barr & CO, 1863, p.13.

persecuția fără vreun răspuns violent.”²⁵ Libertatea de conștiință se relevă și în trăirea unui creștinism centrat pe o teologie practică, nu doar pe sloganuri religioase. Menno Simons a purtat dispute cu cei care asociau mișcarea anabaptistă cu idea de comuniune de bunuri. El a declarat faptul că, deși poporul lui avea un număr mare de oameni nevoiași, datorită persecuțiilor și confiscării averilor „totuși nici unul dintre credincioșii ce ne-au urmat, nici unul din copiii lor orfani n-au fost lăsați să cerșească, iar această milă, această dragoste, această comuniune de bunuri în vederea ajutorării este predicată de noi”²⁶ Anabapțiștii au fost percepuți ca având o viziune precomunistă din acest punct de vedere, dar Menno Simons nu cere desființarea proprietății private, ci doar oferirea suportului pentru categoriile defavorizate care nu se puteau ajuta singure, făcând apel la cuvântul lui Dumnezeu care poruncește să avem grijă, ca biserică, de acele categorii dezavantajate dintr-un motiv sau altul. Social, această mișcare a găsit soluții pentru ajutorarea celor în nevoie.

Menno Simons nu și-a ascuns convingerile religioase pe care le-a practicat, chipurile, în mod dubios, doar cu vreo grupare anarhică, ci el a declarat onest faptul că:

„am arătat prin scrierile noastre, prin viața noastră, prin mărturisiri publice în fața stăpânilor, prinților și a lumii, dovedind prin sângele credincioșilor smeriți care a curs ca apa, în multe țări, pentru mai mulți ani până în prezent [...] și am dovedit că avem inima și conștiința curate înaintea lui Dumnezeu în fața urii, a răzvrătirii și a răzbnării însetate de sânge, că dorim să trăim în pace cu toți oamenii așa cum a amintit Pavel în Romani 12.”²⁷

Pentru Simons, conștiința liberă era gata să își asume chiar și mară tirajul dacă a fost cazul. Verduin consideră că Menno Simons a devenit anabaptist datorită spectacolului morții credinciosului Sicke Snijder.²⁸ Martirajul oamenilor care își păstrau convingerile conștiinței luminate de Scripturi, a inspirat decizia părăsirii unei biserici care se ocupa mai mult de politică, decât de păstorirea turmei lui Hristos. O conștiință liberă nu

25 Menno Simons, *A Foundation and Plain Instruction of the Saving Doctrine of Our Lord Jesus*, p. 27.

26 Leonard Verduin, *Reformatorii și copiii lor vitregi*, p. 278.

27 Menno Simons, *A Foundation and Plain Instruction of the Saving Doctrine of Our Lord Jesus*, p. 296.

28 Leonard Verduin, *Reformatorii și copiii lor vitregi*, p. 311.

poate fi învinsă de presiuni externe, ci ea poate deveni motivul convertirii celor care observă pentru moment, doar pasiv, argumentarea poziției doctrinare în diferite situații de criză.

3. Libertatea de conștiință în mărturisirile de credință anabaptiste

Anabapțiștii au adoptat practica universală a secolului al XVI-lea în a-și exprima convingerile religioase, folosind puncte și articole. Așa cum reiese din *Mărturisirea de la Schleithem* din 1527, dar și din *Mărturisirea lui Hans Denk înaintea conciliului de la Nurnberg* din 1526, aceste mărturisiri prezintă pozițiile lor referitoare la doctrinele aflate în contradicție cu cele catolice sau protestante, declarații de conștiință care expuneau, în general, viziunea cu privire la taine, afurisenie, depunerea jurămintelor, credință, botez și Cina Domnului.²⁹

Leonard Verduin tratează cel mai fidel doctrina mișcării anabaptiste din prisma acuzațiilor aduse de contemporanii lor, acuzații care vizau libertatea lor de conștiință în raport cu adevărata menire a bisericii și a statului, cu identitatea pe care trebuia să o aibă un credincios autentic, născut din nou, nu încreștinat forțat de o majoritate religioasă care domina și sfera politicului. Viziunea largă a anabaptismului este sintetizată de către Bender pe trei piloni: ucenicia era văzută ca esența creștinismului, biserica era privită ca o frățietate și noua etică se baza pe iubire și refuzul total al violenței.³⁰ Mărturisirile de credință gravitau în jurul acestor trei concepții. Eclesiologia anabaptistă era direct legată de doctrina lor despre har, deoarece, în esență, alegerea liberă, prin harul lui Dumnezeu, a găsit o realitate concretă în existența lor ca mișcare și ca popor reunit în harul lui Dumnezeu.³¹ Pentru mișcarea anabaptistă, conceptul despre biserică este definitoriu și el vizează libertatea spirituală a oamenilor născuți din nou prin Evanghelie. Putem spune că Leonard Verduin sintetizează viziunea despre biserică și lume a anabapțiștilor, imagine prezentată ca o expresie a libertății de conștiință, atunci când declară faptul că:

29 Joroslav Pelikan, *Credo ghid istoric și teologic al crezurilor și mărturisirilor de credință în tradiția creștină*, Iași, Polirom, 2010, pp. 392-393.

30 George Timothy, *Teologia reformatorilor*, Oradea, Casa Cărții, 2017, p. 314.

31 Antonio González, "Grace and Freedom: An Anabaptist Perspective", p. 6.

„Copiii vitregi credeau că Biserica lui Hristos este prin definiție un element în societate, nu societatea ca atare. Oponenții lor, Reformatorii, precum și catolicii, nu erau dispuși să accepte aceasta; ei continuau să privească Biserica de parcă ea ar fi co-existat cu societatea. Mai târziu, s-a spus că Luther era confruntat de o dilemă, dilema dorinței de a avea o Biserică confesională bazată pe o credință personală și o Biserică regională care să-I includă pe toți locuitorii unei localități. Aceasta era dilema care a dat naștere Celui de-al doilea front (sau mișcarea anabaptistă). Cele două concepții nu pot fi combinate, ci una o elimină pe cealaltă. Într-una din ele, Biserica este *Corpus Christi*, Trupul lui Hristos, care constă în norodul credincios și numai din ei; în cealaltă concepție, Biserica este *Corpus Christianum*, colectivul unei societăți încreștinate. Când Reformatorii au dat dovada faptului că nu se gândeau să lase creștinătatea, adică Biserica alcătuită din întreaga societate, atunci a avut loc exodul. Cei care au părăsit-o, au fost convingși de faptul că „Creștinătatea” este un mit, considerând că Biserica lui Hristos constă din indivizii credincioși din cadrul unei societăți, și numai din ei.”³²

Mai concret, societatea nu poate fi încreștinată doar declarativ sau nici măcar folosindu-se diverse tipuri de constrângere, De aici putem înțelege și insistența cu care militau pentru separarea bisericii de stat. Anabapțiștii nu doreau desființarea autorității statale, ci desprinderea bisericii din hibridul acesta. Rolurile și identitatea bisericii și ale statului sunt diferite, dar asta nu înseamnă că se pot domina reciproc pentru obținerea vreunei influențe suplimentare în cadrul societății. Este nevoie de ambele. Ele pot coexista în raport Au existat și mișcări antisociale care au provocat revolte în anumite contexte, dar ele nu pot asocia întreaga mișcare anabaptistă cu nesupunerea socială în vederea obținerii anarhiei.

4. Impactul libertății de conștiință în viața religioasă europeană

Martin Luther a introdus, prin curajul cu care și-a afirmat crezul la Worms, importanța păstrării conștiinței sub influența lui Dumnezeu și nu a autorității acestei lumii. El a spus: „Conștiința mea este întemnițată de cuvântul lui Dumnezeu”, iar alternativa la această „închisoare în Dumnezeu” nu este „libertatea conștiinței”, ci „o conștiință încarcerată

32 Leonard Verduin, *Reformatorii și copiii lor vitregi*, p. 21-22.

de Diavol.”³³ John Howard Yoder susține faptul că „decizia lui Conrad Grebel de a refuza acceptarea jurisdicției consiliului din Zurich asupra bisericii din Zurich marchează începutul mișcării moderne a bisericii libere.”³⁴ De ce biserică liberă? Pentru că conștiința sa primează și pentru că se socotea liberă față de stat și față de Roma, ca biserică dominantă. Reiterăm idea că libertatea de conștiință înseamnă și libertatea de acțiune în asociere cu oameni care au aceleași principii ca noi.³⁵ Asta a făcut mișcarea anabaptistă. A reușit asocierea unor grupuri de oameni care au surprins derapajul moral al clerului, sancționat chiar și de Martin Luther, atunci când a propus bisericii aplecarea asupra doctrinei privind preoția tuturor credincioșilor. Viziunea despre o biserică liberă a adus în discuție și noțiuni despre toleranță religioasă în secolul al XVI-lea, cu implicații majore chiar și pentru societatea contemporană.³⁶ Nu toți oamenii gândesc la fel, dar prin dialog se pot armoniza puncte de vedere, fără să fie necesară constrângerea de vreun fel.

Impactul în perioada Reformei

În perioada premergătoare Reformei protestante pornită de Martin Luther, Biserica a dominat nu numai viața religioasă a națiunilor, dar și spectrul politic. În special, Biserica de Apus a obținut, în ani de muncă și diplomatie, controlul asupra unor națiuni unde a impus chiar și conducerea monarhică. Amestecul Bisericii în treburile statului a generat o implicare a clerului mai mult în rezolvarea problemelor cetății, și nu o aplecare spre slujirea mirenilor, cărora le erau refuzate, în mod discriminatoriu, libertățile religioase elementare. Slujbele erau ținute în limba latină, nu în limba poporului, iar mireni se împărtășeau doar cu pâine în anumite situații. Abuzurile preoțimii pentru obținerea banilor cu care s-a întărit Biserica Romei au dus în final la o largă susținere a celor care au cerut reformarea urgentă a Bisericii. Îngrijorător era și faptul că Scriptura nu era tradusă în limba poporului. Se tolera astfel, în mod tacit, o teologie pe care nimeni nu o putea verifica biblic. Toate acestea, precum și

33 Heiko A. Oberman, *The Reformation, Roots and Ramification*, London, T&T Clark International, 2004, p. 65.

34 William R. Estep, *Istoria anabapțiștilor*, p. 27.

35 Barbara Monette, “The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty”, p. 22.

36 Dipple Geoffrey, “Anabaptists and Seventeenth-Century Arguments for Religious Toleration in Switzerland and the Netherlands”, *Topographies of Tolerance and Intolerance: Responses to Religious Pluralism in Reformation Europe* 64, 2018, p. 156.

multe alte cauze, au dus în final la o Reformă, care a contribuit, printre altele, la regândirea raportului dintre puterea pământească și cea cerească.

Reforma, prin urmare, poate fi privită ca o „revoluție” și cel mult, în ceea ce privește lupta împotriva Bisericii întrupată în statul papal și împotriva Bisericii ierarhice ca autoritatea supremă și curte de apel, atât laică cât și pentru treburile religioase.³⁷ Ceea ce a adus nou Reforma protestantă și implicit mișcarea anabaptistă a fost reevaluarea șansei femeilor de a fi prezente pe același tărâm spiritual cu cel al bărbaților, creându-se mai multe oportunități, nu pentru accederea în rândul clerului, ci pentru răspândirea convingerilor religioase printr-o trăire autentică.³⁸ Femeile erau privite ca egale în mântuire, dar în ce privește intrarea în rândul slujitorilor ordinați, delimitarea era foarte clară, pentru că rolurile bărbatului și ale femeii erau diferite, iar în biserica anabaptistă, rolul femeii era unul cu implicații materne.³⁹ Rugăciunea era o practică a fiecărui membru, practică de la care nu făcea excepție femeia. Botezul adulților era administrat inclusiv femeilor. Noi privim anabaptismul secolului al XVI-lea ca pe o mișcare fluidă, într-o transformare continuă, într-o formulare intensivă a crezului în mijlocul unei persecuții religioase. Mișcarea trecea prin suficient de multe transformări, dar chiar și așa, o altă deschidere era văzută și în renunțarea la celibatul clerului. O altă contribuție a mișcării anabaptiste a fost reevaluarea noțiunii de frățietate. Aici s-a insistat pe comuniunea ucenicilor lui Hristos, pe înfrățirea lor, indiferent de naționalitate, sex, statut social sau pregătire academică. Potrivit lui Martin Weischenfelder, unul dintre ucenicii lui Hans Hut, atunci când se salutau unii pe alții, anabapțiștii foloseau în limbajul lor această declarație: „Dumnezeu te întâmpină, frate în Domnul!”⁴⁰ Iată contribuția substanțială în redefinirea raportului dintre cler și mirean, comparativ cu raportul dintre cler și mirean în Biserica Catolică.

Impactul în viața socială a Europei secolului al XVI-lea

Curajul principalilor lideri a cutremurat temelia unei biserici care își pierduse direcția. Viziunea lor reformatoare confirmă invitația făcută la libertate de conștiință în raport cu doctrinele ce nu sunt fundamentate biblic.

37 Heiko A. Oberman, *The Reformation, Roots and Ramification*, p. 202

38 Kat Hill, *Baptism, Brotherhood, and Belief in Reformation Germany. Anabaptism and Lutheranism, 1525–1585*, Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 170.

39 Bruce Gordon, *The Swiss Reformation*, p. 264.

40 Kat Hill, *Baptism, Brotherhood, and Belief in Reformation Germany. Anabaptism and Lutheranism, 1525–1585*, Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 178.

Revenirea la Scriptură avea să schimbe radical situația bisericii din secolul al XVI-lea. Robert Kreider prezintă, într-un studiu amplu, dimensiunea mișcării anabaptiste datorată unui leadership susținut de cei mai importanți slujitori spirituali ai săi, în raportul lor cu puterea magisterială din Strasbourg. Persecuția din Elveția și Germania i-a determinat pe primii anabapțiști să se mute în Strasbourg, loc în care, pentru o perioadă bună de timp, au avut parte de un tratament mai ușor violent, motiv pentru care au putut să își definească și să își susțină crezul prin purtătorii de cuvânt în consiliul orașului. Michael Sattler, autorul *Mărturisirii de la Schleithmeim*, a spus într-o scrisoare adresată lui Butzer, purtătorul de cuvânt al autorităților din Strasbourg, că „lumea și biserica sunt într-un conflict evident, iar împărăția lui Dumnezeu nu este din lumea aceasta, pentru că fiecare credincios care aparține acestei împărății are o cetățenie în ceruri, iar Hristos și Belial nu au nimic în comun.”⁴¹ Mărturisirea de credință anabaptistă a avut în componență separarea bisericii de stat. Hibridul acesta funcționa în secolul XVI având unic cap Biserica Romei, o biserică atât de implicată în conducerea politică, încât partea spirituală s-a deteriorat atât de mult și a creat ocazia apariției Reformei protestante. Pe filiera Reformei protestante din Germania și Elveția, filieră care a desființat conducerea și controlul papal în aceste teritorii, după războiul de 30 de ani, mișcarea anabaptistă a mers puțin mai departe și a insistat pe separare bisericii de stat. Mișcarea anabaptistă a luptat pentru libertate religioasă în raport cu bisericile dominante, cât și în raport cu statul în care s-a dezvoltat într-o manieră nonviolentă. Când putem spune că omul a dobândit libertatea religioasă în mod deplin? Sau în ce constă libertatea religioasă deplină pentru anabaptismul secolului al XVI-lea? Libertatea religioasă deplină este „eliberarea omului de orice constrângere socială în ceea ce privește relațiile sale esențiale cu Dumnezeu.”⁴² Acesta a fost obiectivul unei mișcări de mică însemnătate la acea vreme. Mișcarea anabaptistă a mai fost blamată și pentru faptul că a refuzat purtarea armelor în efectuarea serviciului militar și pentru pasiivitatea sa din timpul războiului de 30 de ani dintre catolici și protestanți.⁴³ Toate acestea au dat șansa trăirii crezului în mod practic, dar și ocazia asocierii tendențioase cu anarhismul.

41 Robert Kreider, “The Anabaptists and the Civil Authorities of Strasbourg, 1525-1555” *American Society of Church History* 24, no. 2, June 1955, p. 103.

42 Barbara Monette, “The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty”, p. 26.

43 Dipple Geoffrey, “Anabaptists and Seventeenth-Century Arguments for Religious Toleration in Switzerland and the Netherlands”, p.163.

Impactul astăzi

Constatăm că astăzi, războiul spiritual se poartă pe teritoriul libertății ca drept fundamental al omului. Noi nu pretindem că am dobândit o libertate religioasă deplină, pentru că din nefericire, intoleranța generației contemporane, față de convingerile bisericii ne așează în defensivă. O asumare publică a crezului nu scapă de oprobiul unei mulțimi care speculează greșelile bisericii de-a lungul secolelor. Drepturile omului primează doar în raport cu dezavantajarea comunităților religioase care se resemnează să mai condamne avortul, eutanasia asistată, căsătoriile între persoane de același sex sau alte derapaje de ordin moral. Ce învățăm din istoria mișcării anabaptiste? Învățăm faptul că pentru o convingere religioasă, trebuie să fim capabili să luptăm, într-un mod nonviolent, prin nesupunere socială față de legile care aduc atingere libertății noastre de conștiință, exprimată deplin prin limitele libertății religioase pe care o mai avem. În anii precedenți, derapajele de ordin moral erau condamnate de societate. Astăzi, din nefericire, sunt laudate. Omul nu poate fi pe deplin liber și să facă tot ce vrea, dacă pretinde că Dumnezeu există. Decalogul sau normele Vechiului Testament sau a Noului Testament vizavi de conduita morală a omului în societate și biserică rămân un reper și astăzi, indiferent de evoluția socială. Impactul principiului libertății de conștiință promovat în secolul al XVI-lea de către anabapțiști are reverberații contemporane. Propunerea unui dialog argumentat este soluția evanghelizării generației contemporane. Prin dialog și argumentare se poate obține sedimentarea cuvântului lui Dumnezeu, printr-o manieră accesibilă și contemporană, a unui mesaj cu aceiași valoare soteriologică. Forma se schimbă, dar conținutul teologic trebuie să rămână neschimbat. Mișcarea anabaptistă a făcut uz de Sfânta Scriptură pe care au folosit-o în argumentare. Din punctul nostru de vedere, superior oricărei tradiții este cuvântul lui Dumnezeu care se reflectă într-o mărturisire de credință nenegociabilă din punct de vedere etic sau moral cu instituția numită stat. Să ne reamintim că majoritatea constituțiilor lumii au la bază principii creștine de funcționare și de raportare la om. O parte din bisericile libere de astăzi și-au fundamentat mărturisirile de credință pe principiul libertății de conștiință adus în discuție în teologia și practica mișcării anabaptiste. Chiar și constituția Statelor Unite ale Americii a fost scrisă de către urmașii ucenicilor liderilor anabapțiști, iar primul amendament

viza separarea bisericii de stat cu principiul respectării libertății religioase și de conștiință a omului.⁴⁴ Carrillo de Albornoz spunea că:

„Cu toate acestea, fundamentul principal al libertății de conștiință este adevărul și moralitatea creștină, spre deosebire de alte baze filozofice sau juridice. Din această premisă, libertatea religioasă este fundamentul tuturor drepturilor omului, inclusiv a drepturilor politice și civile. Libertatea de conștiință este internă și personală în cazul în care se raportează la libertatea religioasă pură și externă acolo unde se raportează la libertatea religioasă socială.”⁴⁵

Concluzii

Impactul mișcării anabaptiste din secolul al XVI-lea este resimțit și astăzi în mai multe domenii. Precizăm faptul că Reforma nu se putea implementa cu succes, din punct de vedere dogmatic, într-un timp relativ scurt. Ea trebuie privită ca o mișcare de înnoire, dar într-o continuă dezvoltare și maturizare în secolul al XVI-lea. În cadrul bisericesc, revenirea la Scriptură prin traducerea ei în limba poporului unde a apărut Reforma, a suplimentat argumentarea doctrinară în configurarea noțiunilor despre rolul și identitatea bisericii și a statului. Într-un context politic instabil, Ulrich Zwingli nu și-a putut asuma separarea bisericii de stat într-o manieră abruptă așa cum au intenționat unii din ucenicii săi, cei care l-au părăsit într-un final. Astăzi ne este cunoscut faptul că „conducătorii civili din Zurich, erau sacraliști și considerau sacramentul liantul ce ținea societatea laolaltă și de aceea ar fi fost împotriva ideii botezului copiilor mici.”⁴⁶ De aici drumurile lor s-au separat.

Societatea elvețiană, unde a debutat anabaptismul, nu era pregătită pentru un astfel de impact. Ce este de admirat în schimb, este tenacitatea și spiritul misionar al anabapțiștilor de a-și susține convingerile în ciuda opoziției din toate părțile. Deși au fost pedepsiți uneori prin înecare, ca o sancțiune cu o ușoară ironie față de ceea ce credeau și mărturiseau, liderii mișcării anabaptiste nu au abdicat în a-și promova teologia, ci dimpotrivă, au continuat să-și propovăduiască mesajul dincolo de granițele Elveției, ajungând, din cauza prigoanei, chiar și pe teritoriul Transilvaniei.

44 George H. Williams, *The Radical Reformation*, Kirksville, p. 11.

45 Barbara Monette, “The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty”, p. 27.

46 Leonard Verduin, *Reformatorii și copiii lor vitregi*, p. 236.

Libertatea de conștiință invocată de mișcarea anabaptistă a dovedit că persecuția nu poate suprima adevărul Scripturii în promovarea principalelor sale doctrine. Gândirea și tăria de caracter a reformatorilor anabaptiști în fața prigoanei dezlănțuită ca o consecință vizavi de libertatea lor de conștiință a generat o libertate religioasă într-un final. Totuși, mișcarea anabaptistă nu poate fi exonerată de abaterile unor ucenici rebeli care au instigat la nesupunere socială sau chiar de ură la adresa evreilor, ură comună multor confesiuni religioase din secolul XVI, dar totodată, ea nici nu poate fi demonizată pentru opțiunea doctrinară distinctă, în unele aspecte, de cea a bisericii Reformate sau Protestante.

În domeniul teologiei a contribuit prin redefinirea noțiunii de biserică, ca beneficiară directă a unei relații autentice cu Hristos Isus, care se bucură de o viață spirituală deplină în asumarea unei învățături biblice despre botez, Cina Domnului și toate celelalte elemente aduse în discuție mai sus.

În domeniul politic, mișcarea anabaptistă a contribuit la propagarea și implementarea unei identități noi a bisericii în raport cu statul, propunând o asistență spirituală și suport în menținerea societății în repere morale și etice, atât cât i-a fost îngăduit, dar și o cooperare în menținerea armoniei din societate, fără să evite plata taxelor și a impozitelor. Constatăm astăzi, că mișcările religioase care nu sunt salarizate de către stat, sunt și cele mai libere în raport cu statul pe care îl atenționează în cazul derapajelor morale.

În domeniul social, constatăm o deschidere mult mai largă față de categoriile cele mai defavorizate, așa cum a fost și cea a orfanilor. Mișcarea anabaptistă s-a concentrat pe ajutorarea celor în nevoie. Implicarea lor socială era o asumare a identității ca ucenici ai lui Hristos. Contribuția mișcării anabaptiste este cu mult mai vastă decât am adus în discuție în acest material. În linii mari, constatăm punctul ei de plecare modest, dar și dezvoltarea ei perpetuă în secolele precedente. Contribuția lor nu poate fi minimizată.

Bibliografie

- ✦ Bainton, H. Roland, *Luther omul și reformatorul*, Oradea, Casa Cărții, 2017.
- ✦ Chinez, Isidor, *Lege, conștiință, păcat*, Iași, Sapientia, 2018.

- ♦ Dipple, Geoffrey, "Anabaptists and Seventeenth-Century Arguments for Religious Toleration in Switzerland and the Netherlands", *Topographies of Tolerance and Intolerance: Responses to Religious Pluralism in Reformation Europe* 64, 2018.
- ♦ Enyedi, Raul, *Anabapțiștii: de ce bapțiștii nu sunt protestanți*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2013.
- ♦ Estep, R., William, *Istoria anabapțiștilor*, Oradea, Cartea Creștină, 2006.
- ♦ George, Timothy, *Teologia reformatorilor*, Oradea, Casa Cărții, 2017.
- ♦ Gillaspie, M. Joel, "Henry VIII: Supremacy, Religion, and the Anabaptists", (teză de masterat, Utah State University, 2008).
- ♦ González, Antonio, "Grace and Freedom: An Anabaptist Perspective", *The Conrad Grebel Review* 25, no. 2, 2007.
- ♦ Gordon, Bruce, *The Swiss Reformation*, Manchester, Manchester University Press, 2002.
- ♦ Graeme R. Chatfield, "Balthasar Hubmaier and the Clarity of Scripture", (teză doctorat, University of Bristol, 1993).
- ♦ Graffagnino, J. Jason, "Balthasar Hubmaier: The Theologian of the Anabaptists. Nikolsburg And Catechetical Instruction: A Labor of Love", *Perichoresis* 15, 2017.
- ♦ Hill, Kat, *Baptism, Brotherhood, and Belief in Reformation Germany, Anabaptism and Lutheranism, 1525–1585*, Oxford, Oxford University Press, 2015.
- ♦ Kreider, Robert, "The Anabaptists and the Civil Authorities of Strasbourg, 1525-1555" *American Society of Church History* 24, no. 2, June 1955.
- ♦ Monette, Barbara, "The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty", (disertație de masterat Portland State University, 1994).
- ♦ Oberman, A. Heiko, *The Reformation, Roots and Ramification*, London, T&T Clark International, 2004.
- ♦ Simons, Menno, *A Foundation and Plain Instruction of the Saving Doctrine of Our Lord Jesus*, traducere de Israel Daniel Rupp, Lancaster, Elias Barr & CO, 1863.
- ♦ Vedder, C., Henry, *Balthasar Hubmaier, The Leader of the Anabaptist*, New York, The Knickerbocker Press, 1905.
- ♦ Verduin, Leonard, *Reformatorii și copiii lor vitregi*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2011.
- ♦ Williams, H., George, and Mergal, M. Angel, *Spiritual and Anabaptist Writers*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2006.
- ♦ Williams, H., George, *The Radical Reformation*, Kirksville, Truman State University Press, 1992.